

MORGENDIENST

zondag 23 september 2018, 18^e zondag na Pinksteren

Grote Kerk, Wildervank

voorganger: ds. Marien Grashoff

Zingen voor de dienst : *Lied 975: 1, 3*

Welkom

DIENST VAN VOORBEREIDING

Aanvangslied : *Psalm 8: 1, 2, 3*

Moment van stilte

Groet

Gebed voor de wereld

Wij bidden voor deze aarde,
zo prachtig als zij kan zijn
van Drenthe tot aan 't Wad,
en zo kwetsbaar als zij is
in het water, op het land
en in de wijde luchten.
Daarom bidden wij allen tezamen:
HEER, ONTFERM U.

Wij bidden voor de mensen,
zo mooi als zij kunnen zijn
in steden en dorpen en overal,
en zo kwetsbaar als zij zijn
in het verkeer, bij ziekte
en op vele wijzen.
Daarom bidden wij allen tezamen:
HEER, ONTFERM U.

Wij bidden dat u, o God,
uw schepping zult voltooien
en dat wij, als mensen van goede wil,
uw partners en medewerkers mogen zijn
op deze aarde levend
in de verwachting van een nieuwe aarde
en een nieuwe hemel.
Daarom bidden wij allen tezamen:
HEER, ONTFERM U.

Zo bidden wij
door Christus, onze Heer.
Amen.

Bemoediging¹

De aarde is van God, [Psalm 24,1]
DE WERELD EN WIE HAAR BEWONEN.

Zie hoe goed het is, en kostbaar, [Psalm 133,1]
ALS MENSEN WERKELIJK SAMENWONEN.

Goedheid en trouw ontmoeten elkaar, [Psalm 85,11]
GERECHTIGHEID EN VREDE GAAN HAND IN HAND.

Al zouden de leerlingen van de Heer ook zwijgen, [Lukas 19,40]
DAN ZULLEN DE STENEN NOG ROEPEN.

Heer, open mijn lippen; [Psalm 51,17]
MIJN MOND ZAL ZINGEN VAN UW EER!

Glorialied : Psalm 8: 4, 5, 6

DIENST VAN HET WOORD

Gebet van de zondag

Ruimte voor de kinderen

Lezing uit het Oude Testament : Deuteronomium 13,1-5²

Zingen : Lied 314: 1, 2

Lezing uit het Nieuwe Testament : Markus 9,30-37³

Acclamatie

Voor uw Woord in de Schriften,
voor uw Woord in ons midden,
voor uw Woord in ons hart,
DANKEN WIJ U, O GOD.

Zingen : Lied 991: 1, 2, 3

Preek

Ik biecht mijn zonde alvast op nog voor ik die bega. De preek is er om de Schriftlezing uit te leggen, maar vanmorgen leg ik die niet uit. Want ik wil iets zeggen over de kerkorde. Dat is een boek met regels dat normaal veilig in de kast staat en er alleen uitkomt als er problemen zijn. Maar soms is het ook zonder rampen nuttig om er eens in te kijken.⁴

¹ Ontleend aan het dagelijks morgengebed op Iona; *Iona Abbey Worship Book* (2017), p63.

² [Nieuwe bijbelvertaling](#) (2014) – iets bewerkt.

³ [Naardense bijbel](#) (2014) – iets bewerkt.

⁴ De huisregels van de Protestantse Kerk in Nederland zijn een soort drietrapsraket. De kerkorde is de 'grondwet'. Zij wordt vastgesteld door de generale synode, het hoogste bestuur in de kerk. De synode kan de kerkorde ook wijzigen maar alleen nadat regionale kerkbesturen, de classes, plus de plaatselijke kerkbesturen, de kerkeraden, daarover hebben kunnen meepraten (dat heet 'considereren'). De grote lijnen uit de kerkorde worden nader uitgewerkt in ordinanties (de 'wetten'), die ook worden vastgesteld door de generale synode en waarover bij (grote) wijzigingen de classes meepraten. Diverse praktische zaken, bv. arbeidsvoorwaarden, ledenadministratie, procedures bij opzicht en tucht of opleidingseisen voor voorgangers, worden in generale regelingen vastgelegd (de 'maatregelen van bestuur'). De synode stelt die vast en wijzigt die. Zie de [website van de PKN](#). Dankzij dit systeem van kerkelijk recht zijn de rechtsposities van kerk, gemeenten, bestuurders,

Vorige week gooiden enkele predikanten een steen in een vijver die toch al nooit helemaal rustig was. Zij willen dat artikel 1,7 uit de kerkorde wordt geschrapt.⁵ Dat artikel gaat over de 'onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël'.⁶ Sinds 2004 staat dat erin, maar daaraan is een lange en zware discussie voorafgegaan. Een discussie die nooit echt is opgehouden.

Het bezwaar tegen die zinsnede, zoals het ook nu weer is gezegd, gaat zo. Hoe kan de PKN zich nu onopgeefbaar verbonden verklaren met de staat Israël die sinds 1967 het land van de Palestijnen bezet heeft, daar voortdurend nieuwe Joodse nederzettingen toestaat en zowel de Palestijnen in de bezette gebieden als de Arabische inwoners van Israël zelf op z'n best als tweederangs burgers behandelt? Dat is bepaald geen loos verwijt. Mensen uit onze eigen gemeente kunnen ook meepraten over het keiharde optreden van het Israëliësche leger.

Ik wil niets afdoen van de aanklacht. Onrecht blijft onrecht, wreedheid blijft wreedheid en beide zijn onaanvaardbaar en onbegrijpelijk. Ik wil er wel iets bij aantekenen.

Na twee keer uitgebreid in het land geweest te zijn, ook in de bezette gebieden, kan ik alleen maar concluderen dat de situatie ongelooflijk gecompliceerd is. Het heeft te maken met zoveel verschillende factoren, dat bijna iedereen een eigen verhaal kan vertellen. Bijna al die verhalen zijn ook nog waar, maar je kunt ze onmogelijk met elkaar rijmen. Aan beide kanten zijn het de huidige machthebbers en de kliek daaromheen die een oplossing het meest in de weg staan. De situatie zit muurvast en is altijd explosief.

Toch is er hoop, aan beide kanten. Heel voorzichtig beginnen jongeren een eigen weg te zoeken, los van de oude politieke groepen en doelen. Zij willen gewoon een normaal leven kunnen opbouwen. Aan beide zijden. Hier en daar werken ze moedig aan plekken waar Arabieren en Joden elkaar werkelijk ontmoeten. Op scholen in Galilea, Tel Aviv en Jeruzalem, in organisaties voor slachtofferhulp, in vredesgroepen, in jeugdkampen op Cyprus of in de Negev-woestijn.

Daar zit de hoop en dat werk verdient alle steun en, inderdaad, onze 'onopgeefbare verbondenheid'. Maar alle andere bemoeienis vanuit het buitenland speelt alleen de zittende machten in de kaart. Alles wat we hiervandaan doen zal hen enkel verder in de loopgraaf jagen. Daarom ben ik ook vierkant tegen elke vorm van boycot. Dat helpt nooit.

kerkrentmeesters, diakonieën, predikanten en andere medewerkers bepaald en verzekerd binnen het geldende burgerlijk recht in Nederland. Omdat kerk en staat gescheiden zijn heeft kerkelijk recht geen kracht van wet, zoals het burgerlijk recht of het strafrecht, maar omgekeerd bemoeit de staat zich ook niet met interne kerkelijke zaken. Waar die scheiding er niet is, zoals in Groot-Brittannië, heeft de kerkorde wel kracht van wet. Zo kan een predikant in Schotland de jachtrechten hebben op de kerklanden (de 'shooting rights' op de 'glebe')...

⁵ Lees er meer over, inclusief een uitgebreide reactie, op de website van [Kerk & Israël Noord](#). Meer reacties zijn te vinden op de website [Joods-Christelijke Dialoog](#), waaronder een van [prof. Rinse Reeling Brouwer](#), die eind vorige eeuw betrokken was bij de totstandkoming van het gewraakte kerkorde-artikel. Het [manifest van ds. Jan Offringa](#), waarover meerdere anderen hebben meegedacht, staat op de website [Liberaal Christendom](#). In *Trouw* van 14 september 2018 verscheen een [artikel](#) en een [interview](#) hierover.

⁶ Artikel 1,7 luidt voluit:

"De kerk is geroepen gestalte te geven aan haar onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël. Als Christus-belijdende geloofsgemeenschap zoekt zij het gesprek met Israël inzake het verstaan van de Heilige Schrift, in het bijzonder betreffende de komst van het Koninkrijk van God."

-

Maar het is doodzonde dat ieder gesprek over de 'onopgeefbare verbondenheid' steevast deze politieke kant op gaat en dus ook steevast verzandt. 'Israël' wordt onmiddellijk gekoppeld aan de staat, aan de politiek. Maar dat was niet de reden waarom deze, inderdaad wat ongrijpbare, woorden in de kerkorde zijn beland.

De reden was een religieuze. Die verbondenheid raakt de kern van ons christelijk geloof. Natuurlijk bestaat geloof nooit buiten de concrete werkelijkheid, en staat het ook niet los van economie of politiek. Maar als elk gesprek meteen wordt teruggebracht tot alleen maar die politiek, raakt die religieuze kern ook meteen buiten beeld. 'Alles is politiek, maar politiek is niet alles,' schreef Harry Kuitert dertig jaar geleden.⁷

Voor mij is die onopgeefbare verbondenheid de basis voor mijn geloof. Ik wil dat graag een keer uitleggen.

-

Waarom begin ik altijd weer over wat rabbijnen ervan vinden? Waarom ben ik altijd maar op zoek naar wat het Hebreeuws betekent en naar het Hebreeuws achter het Grieks? Waarom lees ik altijd uit het Oude en het Nieuwe Testament? Waarom vind ik überhaupt die bijbelverhalen zo belangrijk? En waarom probeer ik zo hardnekkig de kerkelijke leerstukken te ontdoen van wat ik dan 'heidens' noem?

Dat is allemaal omdat 'Israël' centraal staat in mijn geloof. De verhalen van de aartsvaders en aartsmoeders: Abraham en Sara, Isaäk en Rebekka, Jakob en Lea en Rachel. De verhalen van Mozes en het volk in de woestijn. Van de koningen – Saul en David en Salomo – en van de profeten – Elia, Jona en Amos. De verhalen van Jezus en Maria en de twaalf leerlingen en van Paulus. Dat is omdat ik van jongs af aan geleerd heb de Psalmen te zingen. Omdat op school en thuis aan tafel altijd weer die verhalen klonken die draaiden om die God van het volk. Dat allemaal is 'Israël'.

Dat is natuurlijk in de loop van de tijd gegroeid. Ik moest leren een weg te vinden met die schijnbare onmogelijkheden in de verhalen. Een schepping in zeven dagen, een zondvloed, mensen die met God spreken, een man die op het water loopt en doden opwekt. Dat ging er eigenlijk al niet meer in bij mij toen ik nog op school zat. Dat kon ik toch niet zo geloven?

Maar gek genoeg bleef die God van Israël altijd gewoon meegaan. Best wel een poos op verre afstand, maar nooit echt afwezig. Langzaam durfde ik ook dat bovennatuurlijke los te laten als een soort 'bewijs' voor Gods bestaan of voor het messiaschap van Jezus. Langzamerhand ontdekte ik ook dat Joden daar een stuk makkelijker mee om konden gaan dan veel kerkmensen. Dat voor hen dat wat je doet veel belangrijker is dan wat je zegt, hoe vroom dat ook wezen mag.

⁷ H.M. Kuitert, *Alles is politiek maar politiek is niet alles*. Een theologisch perspectief op geloof en politiek (Baarn: Ten Have, 1985). Nog steeds [te koop op internet](#).

Ik weet nog steeds niet precies waarom ik besloot theologie te gaan studeren. Ergens tussen een paar bevallingen en een bijbelkring van ds. Schouten moet de vonk overgesprongen zijn.⁸ Het had te maken met de liturgiecommissie en met de vredesdemonstraties, met onze keuze om de auto weg te doen en vlees te laten staan. Maar ik wilde die bijbelverhalen echt gaan verstaan.

In ruim zeven jaar studie viel er het nodige op z'n plek. De betrekkelijkheid en tijdgebondenheid van dogma's. De verbazende rijkdom en veelkleurigheid van de kerkgeschiedenis. De ontdekking van stilte, zenmeditatie en kloosterweekends. Het verkennen van de wereld van het Keltische christendom.⁹ De herontdekking hoe belangrijk gemeenschap is, als die zich tenminste steeds weer durft te vernieuwen.¹⁰

Maar de basis onder alles was toch die gortdroge eerste anderhalf jaar waarin er alleen maar Grieks en Hebreeuws op het rooster stond. (En Latijn, maar daar heb ik mij zo snel mogelijk van afgemaakt, waar ik later weer spijt van kreeg.) Juist door die oude talen, waarvoor ik moest zwoegen, gingen de bijbelse verhalen ineens open. Net zoals voor Luther en Calvijn de Schriften ook pas werkelijk opengingen wanneer ze die oude talen konden lezen. Ik begon te begrijpen waarom Calvijn zo hardnekkig alle vijf boeken van Mozes heeft doorgepreekt, zonder iets over te slaan. Dat leert je om te verstaan wat Jezus en Paulus echt bedoelen. En het helpt je vooral ook om alle onzin en overbodigheid weg te pellen die in de loop van de eeuwen om de bijbelse verhalen heen is komen te zitten. Dat is 'Israël'.

Ik denk ook dat het iets is dat je ziet of niet, iets wat je hebt of niet: dat herkennen van de Joodse wortels. Ik ken collega's die platweg zeggen dat ze 'helemaal niks hebben met dat Joodse gedoe'. Dat het Nieuwe Testament voor hen alleen al genoeg is. Dat ze helemaal geen Hebreeuws nodig hebben. Ik moet daarvan gruwen. Ik kan dat echt niet begrijpen en ik wil het zelfs niet. Ik vind het eigenlijk getuigen van schrikbarende onwetendheid, zo niet ongelof. Hoe kun je nu verstaan wat Jezus zegt als je niet diens eigen *Hebreeuwse* bijbel wilt lezen?

Daarom is voor mij die 'onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël' zo ongeveer het enige zinnetje in de hele kerkorde waarvan ik warm kan worden. Het is een vlag – jazeker: een vage vlag en een kunstmatige constructie – maar een vaandel dat mijn geloof dekt, vanaf die eigenwijze, maar ook wel vrome, schooljongen tot aan de dominee en theoloog van nu.

Zonder Israël zou ik aan de heidenen overgeleverd zijn. Zonder die bijbelse verhalen met hun Hebreeuws en Grieks dat nooit netjes past in onze rationele systemen; met hun onverwoestbaar eigenwijze geloof dat de ENE, de God van Israël, toch de schepping zal

⁸ Voor ik theologie ging studeren werkte ik als kraamverpleegkundige in Delfzicht Ziekenhuis en Henk Schouten was onze wijkpredikant in Delfzijl.

⁹ Mijn doctoraalscriptie, voor de Afdeling middeleeuwse kerkgeschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam, bij dr. Burcht Pranger, ging over de wonderbaarlijke zeereis van de Ierse abt Brandaan, waarvan de oudste handschriften dateren uit de 10^e eeuw, maar waarvan het verhaal waarschijnlijk al stamt uit de tijd van voor de Vikingen, de 7^e of 8^e eeuw: [De zeereis van Sint Brandaan](#). Een kerkhistorische reis langs literaire kusten. Met een Nederlandse vertaling van 'Navigatio Sancti Brendani abbatis' ed. Carl Selmer (Amsterdam: UvA Faculteit der godgeleerdheid, 1994).

¹⁰ Mijn kerkelijke scriptie, aan de Kerkelijke opleiding van de Faculteit der godgeleerdheid aan de Universiteit van Amsterdam, bij Alle Hoekema, ging over het begrip gemeenschap, zowel in sociologisch als in theologische perspectief: [Kerk als gemeenschap](#) (Amsterdam: UvA Faculteit der godgeleerdheid, 1994).

voltooien; met hun ongenadige realisme en hun niet te temperen hoop – zou ik alleen maar mee kunnen dobberen op de modes en hypes van de dag. Dan zou ik moeten geloven in het recht van de sterkste en de macht van het kapitaal. Dan zou ik alleen maar durven kijken naar dat wat kan worden geteld, gewogen en gemeten. Dan zou ik alle verbeelding, alle muziek, alle stilte vergeten. Dan zou ik gaan wanhopen over God en mens en wereld. Dáárom: *onopgeefbaar verbonden met Israël*.

-

De zonde van de kerk is het geweest, al heel vroeg, om al het Joodse uit te willen bannen. Sommigen scheurden het hele Oude Testament uit hun bijbel.¹¹ Het vieren van *sjabbat* en de Joodse paasdatumberekening – sommige oosterse kerken bleven dat doen tot aan de komst van de islam in de 7^e eeuw – de besnijdenis en de reinheidsregels – dat moest allemaal de kerk uit. Daarmee kregen echter allerlei heidense voorstellingen en gedachten in de kerk stilzwijgend meer ruimte, en zeker ook: *te veel* ruimte.

De kerk heeft voor dit verwijderen van ‘Joodse zaken’ zelfs een dure term bedacht: anti-judaïsme. In Nederlandse taal zeg je dan: de kerk ontjoodste zichzelf. Dat klinkt misschien wel logisch, want christenen zijn geen Joden. Maar het betekent gewoon dat je je oorsprong afzweert en dat is een levensgevaarlijke amputatie.

Ook al vroeg in de kerkgeschiedenis werd de bijbel tegen de Joden gericht. Als je eenmaal anti-judaïstisch denkt, is die stap naar antisemitisme niet zo groot. Zij hadden toch hun eigen profetie niet goed begrepen? Zij hadden toch Christus gekruisigd? Zij deden toch aan allerlei magie tegen christenen? In woedende paaspreken werd het in de middeleeuwen verkondigd met massale jodenmoord als gevolg. Toen de kruisvaarders op 15 juli 1099 Jeruzalem veroverden richtten ze dagenlang een bloedbad aan dat geen Jood heeft overleefd.

Toen de nazi's kwamen hadden de kerken nog steeds geen afscheid genomen van hun anti-judaïsme en daarom hadden ze weinig verweer tegen het gif van de jodenhaat. Dat wil zeggen: voor zover het de leer aangaat. Gelukkig waren meer christenen dan we denken bezorgd om het leven dan om de leer. Zij boden wel verzet en verborgen ook Joden.¹²

Zeker ook om deze reden – het gevaar van anti-judaïsme en antisemitisme – is het heel belangrijk om de Joodse wortels van het christelijk geloof niet te vergeten, maar juist in ere te houden. We moeten geestelijke weerstand leren bieden tegen de afgoden van macht en glorie en noodlot – en dat zijn precies de afgoden waarover het juist in het Oude Testament gaat. Ook daarom: *onopgeefbaar verbonden*.

¹¹ Al in de 2^e eeuw stelde [Marcion](#) een eigen bijbel samen waaruit het Oude Testament volledig was verdwenen en in het Nieuwe Testament alle verwijzingen naar het Oude waren geschrapt. Dat werd een erg dun bijbeltje: één evangelie en tien brieven van Paulus en dat alles nog extra gekuist. Voor Marcion was er een wraakzuchtige oud-testamentische God die werd overwonnen door de liefdevolle God van Jezus. Hij werd zeer terecht als ketter veroordeeld en uit de kerk gezet, maar zijn (dualistische) gedachten komen we nog steeds tegen.

¹² In Nederland hebben meer dan 500 dominees op enigerlei wijze verzet geboden tegen de jodenvervolging. Het getal heb ik van Geert Hovingh, emeritus-predikant in Zuidlaren, die daar momenteel onderzoek naar doet voor de VU in Amsterdam. Hier staat de [volledige lijst](#) (433 pagina's).

-

En wat dan te doen met die politiek? Zoals ik al zei: het conflict in Israël en Palestina is veel te ingewikkeld om vanuit onze comfortabele stoelen te kunnen oplossen. Dat moeten ze daar gewoon helemaal zelf doen. We moeten ons ook niet voor karretjes laten spannen, niet van Palestijnse bevrijdingstheologen, niet van Joodse of christelijke fundamentalisten. De mensen die ter plekke daadwerkelijk bouwen aan verzoening – ongeacht hun godsdienst of politiek – verdienen onze steun, tenminste als zij dat zelf willen.

En we mogen bidden. Bidden is geen truc om onoplosbare problemen langs bovennatuurlijke weg alsnog op te lossen. Bidden is vertrouwen en hopen en vanuit zo'n houding kunnen wij helpen waar wij gevraagd worden.

De kerk moet ook niet, zogenaamd op broederlijke toon, Israël even de les willen lezen vanuit hun eigen Wet of Profeten. In Leviticus houdt God het volk inderdaad voor dat het land een beloofd land zal zijn, heilige grond, maar alleen wanneer zij trouw de geboden naleven. Zo niet, dan zal het land hen 'uitkotsen'.¹³ Maar het is niet de taak van de kerk om Israël nog eens even die les te lezen. Dat zullen ze zelf moeten doen en deze verzen komen heus elk jaar voorbij.¹⁴ Het land is en blijft van God en het volk krijgt het in bruikleen.

Juist wanneer die 'onopgeefbare verbondenheid' voor ons zo belangrijk is, zouden wij de kritische woorden van Wet en Profeten op *onzelf* moeten toepassen. Waar is onze politiek hardvochtig of onrechtvaardig? Waar zijn wij schijnheilig bezig? Hoe gaan wij zelf om met vreemdeling, weduwe en wees in dit land? Hoe verantwoorden wij ons voor de vreselijke fouten die in het verleden zijn gemaakt – tegenover Joden, maar ook tegenover Surinamers en Antillianen, en Indonesiërs, Molukkers of Papoea's?

'Onopgeefbaar verbonden'. Net als in een huwelijk geldt dat in goede en kwade dagen, in armoede en in rijkdom, gezondheid en ziekte. De ware profeet brengt je niet met magische trucs precies bij de verkeerde goden – waartegen Mozes waarschuwt – want de ware profeet houdt het geloof levend dat verandering en omkeer altijd mogelijk zijn.¹⁵ En bovenal de hoop. Net als in een huwelijk geldt dat niemand de ander hoeft te overtroeven. Het maakt God niet uit wie de eerste is of de laatste, de grootste of de kleinste – en Jezus prent dat zijn leerlingen in. Daarom: onopgeefbaar verbonden.

Dat ik ooit nog een preek zou beginnen vanwege een kerkorde-artikel, had ik nooit gedacht. Maar laat nou net op deze ene plek die droge kerkorde precies uitdrukken waarin ons christelijk geloof is verankerd.

Amen.

Zingen : Lied 991: 6, 7, 8

DIENST VAN HET ANTWOORD

¹³ [Leviticus 20,22](#).

¹⁴ In parasja *Balak*, tussen *Pesach* en *Soekot*.

¹⁵ Afgelopen weel vierde de synagoge *Jom kippoer*, Grote Verzoendag.

Collecte
Gebeden
Onze Vader
Slotlied : *Lied* 413: 1, 2
Zegen